

РОЗДІЛ 11 СПЕЦІАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.11:811.16

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.57>

ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА ЯК РІЗНОВИД СПЕЦІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

MILITARY VOCABULARY AS A VARIETY OF SPECIAL VOCABULARY IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN MEDIA

Поліщук О.С.,*orcid.org/0000-0001-9306-617X**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри спеціальної мовної підготовки**Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Бондаренко Т.Б.,***orcid.org/0000-0002-4529-4891**старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Алиєва А.Д.,***orcid.org/0000-0001-7888-9776**кандидат філологічних наук,**викладач кафедри іноземної та української філології**Луцького національного технічного університету*

Стаття присвячена аналізу та класифікації військової лексики як різновиду спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі військова лексика розглядається у якості лінгвістичного показника соціально-політичних, військових та воєнних подій під час російсько-української війни. Доведено, що сфера вживання військової лексики у сучасному суспільстві не обмежується її використанням лише військовими фахівцями. У сучасних умовах, за яких засоби масової інформації мають доступ до висвітлення різноманітних політичних подій, зокрема й воєнних, військова лексика регулярно використовується політиками, журналістами, дипломатами та цілою низкою інших фахівців, що спонукає мовознавців до її дослідження. Встановлено, що військова лексика актуалізується в англійськомовних та українськомовних засобах масової інформації та інтегрується у тексти новинних повідомлень, переходячи поступово у статус загальноновживаної лексики. У статті в аспекті частотності наведено список найбільш уживаних номінативних одиниць на позначення військових та воєнних дій, подій, феноменів тощо та надано класифікацію аналізованих одиниць. У ході аналізу англійськомовних та українськомовних новинних повідомлень за 2022 рік з'ясовано, що 98% англійськомовних та 100% українськомовних текстів військової тематики присвячені російсько-українській війні. Доведено, що висвітлення війни в Україні призвело до зміни статусу як військової лексики, так і загальноновживаної. Спостерігається перехід військової лексики у загальноновживану і навпаки. Раніше до військової лексики зарахувалися лише номінативні одиниці, що позначають зброю, амуніцію та військові дії, сьогодні це одиниці на позначення постраждалих, рятувальників, волонтерів, гуманітарних організацій, а також дії, які спрямовані на порятунок людей та відновлення миру.

Ключеві слова: актуалізація, військова лексика, ЗМІ, номінативна одиниця, субстандартна лексика.

The article is devoted to the analysis and classification of military vocabulary as a type of special vocabulary in the English and Ukrainian mass media. The scientific novelty of the research lies in the fact that the work considers military vocabulary as a linguistic indicator of socio-political, military and military events during the Russian-Ukrainian war. It has been proven that the scope of military vocabulary in modern society is not limited to its use only by military specialists. In modern conditions, in which mass media have access to coverage of various political events, including military ones, military vocabulary is regularly used by politicians, journalists, diplomats and a number of other specialists, which prompts linguists to study it. It has been established that military vocabulary is updated in English- and Ukrainian-language mass media and is integrated into the texts of news reports, gradually transitioning to the status of commonly used vocabulary. In terms of frequency, the article lists the most commonly used nominative units for the designation of military and military actions, events, phenomena, etc., and provides a classification of the analyzed units. During the analysis of English-language and Ukrainian-language news reports for the year 2022, it was found that 98% of English-language and 100% of Ukrainian-language texts on military topics are devoted to the Russian-Ukrainian war. It has been proven that the coverage of the war in Ukraine led to a change in the status of both military vocabulary and commonly used vocabulary.

The transition of military vocabulary to common vocabulary and vice versa is observed. Previously, only nominative units denoting weapons, ammunition, and military actions were included in the military vocabulary, today they are units denoting victims, rescuers, volunteers, humanitarian organizations, as well as actions aimed at saving people and restoring peace.

Key words: actualization, military vocabulary, mass media, nominative unit, substandard vocabulary.

Постановка проблеми. Філософські вчення сьогодення постулюють перевагу інформації над усіма іншими складовими людського існування, і як результат цього явища, використання спеціальної лексики у сучасних умовах більше не є справою лише фахівців певних галузей, що принципово змінює сутність спеціальної лексики і спричиняє появу нових закономірностей її функціонування.

Актуальність дослідження визначається роллю суспільно-політичних та воєнних подій у зміні обсягу, наповнення та актуалізації спеціальної військової лексики. Звернення до аналізованої лексики актуальне на сьогодні у зв'язку з її винятковим та небувалим використанням в англомовних та українськомовних засобах масової інформації, у центрі уваги яких регулярно трапляються описи воєнних конфліктів. Військова лексика постійно використовується у різноманітних контекстах та знаходиться у стані інтенсивного розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Військові номінативні одиниці як особливий пласт спеціальної лексики допомагають організувати знання про воєнні події та дії дотичні до них, систематизуючи, окреслюючи та транслуючи їх, створюючи передумови для збереження та накопичення нових знань на основі існуючих. Багато дослідників зверталось до вивчення військової лексики [1; 2; 4], специфіки її функціонування [7; 8] та актуалізації [3; 5; 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поза колом уваги лінгвістів знаходиться низка питань, які внаслідок зростаючих вимог суспільства набувають принципового значення. Це такі питання як проблема теоретичного осмислення та класифікації існуючої військової лексики англійської та української мов, визначення специфіки сучасної англійської та української військової лексики у контексті її функціонування в широкому мовному аспекті.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз та класифікація військової лексики у контекстах англомовних та україномовних новинних повідомленнях, зокрема далеких від військової тематики. Зазначена мета зумовлює використання таких методів дослідження як описово-аналітичний метод (при вивченні теоретичних робіт науковців), аналіз словникових дефініцій, порівняльний метод та метод контекстуального аналізу, які доповнюють один одного.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Протягом усієї історії свого існування людство не припиняло вести війни. Можна впевнено стверджувати, що певною мірою вся історія людства – це історія воєн. У сучасному суспільстві засоби масової інформації висвітлюють різні події, у тому числі й військові конфлікти, тому політики, журналісти та пересічні громадяни часто використовують військову лексику, уживання якої більше не обмежується часом воєнних та військових дій та у повсякденному використанні військовими.

Узагальнюючи різноманітні трактування військової лексики, розуміємо її як сукупність військових термінів, концептуально і функціонально дотичних до галузі військової спеціалізованої справи, загальної для всіх військ і для всіх категорій особового складу [6, с. 23]. Іншими словами, військова лексика включає слова та словосполучення, що позначають військові поняття, тобто слова, безпосередньо пов'язані з військовими діями, армією тощо, а також науково-технічні терміни, що вживаються з військовими поняттями.

У цій роботі проаналізовано особливості уживання військової лексики у статтях англо- та україномовних видань, пов'язаних із сучасними військовими конфліктами та війнами. Джерелами фактичного матеріалу послужили статті новинних веб-сайтів США, Великобританії та України за останній рік: «New York Times», «The Guardian», «The Daily Mail», «The Washington Times», «BBC News», «День», «Дзеркало тижня. Україна», «Літературна Україна», «Урядовий кур'єр» та ін.

У нашій роботі буде розглянуто узагальнену класифікацію військової лексики, запропоновану різними вченими [1, с. 56; 6, с. 13; 7, с. 53]:

1) номінативні одиниці на позначення різних родів військ – лексика, що вживається для опису понять у формуваннях збройних сил: наприклад, *artillery* 'артилерія', *infantry* 'піхота', *air force* 'військово-повітряні війська';

2) номінативні одиниці на позначення штабної сфери – лексика, яка широко використовується в органах військового управління особовим складом, наприклад, *headquarters* 'штаб', *staff car* 'штабний вагон', *personnel* 'особовий склад';

3) номінативні одиниці на позначення загальнотактичних дій – лексика, яка використовується при вирішенні загальнотактичних завдань, веденні загальновійськового бою та його підготовці, наприклад, *defense* 'оборона', *offensive* 'наступ';

4) номінативні одиниці на позначення організаційних дій – лексика, яка використовується в різних одиницях військових сил, наприклад, *unit* 'підрозділ', *battalion* 'батальйон', *division* 'дивізія', *company* 'рота';

5) номінативні одиниці на позначення військово-топографічних дій – лексика, яка використовується у вивченні місцевості, орієнтуванні, цілевказівці, здійсненні вимірювань на місцевості, наприклад, *topographic map* топографічна карта, *cartography* картографія, *land survey* наземна зйомка;

6) номінативні одиниці на позначення командно-стройових дій – лексика, яка використовується у стройовій підготовці і командному мовленні військовослужбовців, наприклад, *Attention!* 'Струнко!', *At ease!* 'Вільно!', *Fall out!* 'Розійдись!' [5].

Аналізовані у нашому дослідженні англо- та україномовні статті загальним обсягом близько 6000 слів були опрацьовані за допомогою seo-програм. При цьому з отриманих списків слів із зазначенням їх частотності уживання в тексті було видалено артиклі, прийменники, сполучники, займенники, дієслова-зв'язки, власні назви, географічні назви та ін. Методом суцільної вибірки були виділені номінативні одиниці, що дотичні до військової лексики. Варто зазначити, що отримана лексика була поділена згідно з представленою раніше класифікацією:

1) *терміни різних родів військ:*

- англійські тексти: *artillery* – артилерія (12);

- українські тексти: артилерія (7);

2) *штабні терміни:*

- англійські тексти: *commander* – командир (5), *personnel* – особовий склад (1);

- українські тексти: командир (14), *personnel* – особовий склад (9);

3) *загальнотактичні терміни:*

- англійські тексти: *shelling* – обстріл (10), *frontline* – лінія фронту (9), *pullback* – відхід (7), *battlefield* – поле бою (5), *defence* – оборона (5), *armour* – бронетехніка (3), *invasion* – вторгнення (2), *assault* – штурм (2), *deployment* – розгортання (2), *bombardment* – бомбардування (2), *defensa* – захищати (1), *conquer* – перемагати (1), *seize* – захоплювати (1);

- українські тексти: обстріл (101), лінія фронту (89), відхід (5), поле бою (1), оборона (15), бронетехніка (7), вторгнення (4), штурм (22), розгортання (1), бомбардування (12), захищати (11), перемагати (19), захоплювати (24);

4) *організаційні терміни:*

- англійські тексти: *troops* – війська (16), *battalion* – батальйон (7), *corps* – корпус (1), *paratroopers* – десантники (1), *gunmen* – бойовики (1);

- українські тексти: війська (18), батальйон (11);

5) *загальновійськові терміни:*

- англійські тексти: *special military operation* – спеціальна військова операція (45), *the Armed Forces of Ukraine* – ЗСУ (43), *war* – війна (42), *fight* – бій (40), *escalation* – ескалація (39), *Ukraine forces* – українські війська / сили (39), *weapons* – зброя (39), *the defense official* – представник оборонного відомства (37), *soldiers* – солдати (37), *ammunition* – боєприпаси (35), *precision weapon* – високоточна зброя (34), *rockets* – ракети (33), *enemy* – противник (33), *tactical vehicles* – тактичні машини (33), *rocket system* – ракетна система (32), *volunteers* – добровольці (23), *equipment* – техніка (23), *tanks* – танки (21), *Mobility Artillery Rocket Systems / HIMARS* – високомобільні артилерійські ракетні системи / HIMARS (21), *fighters* – винищувачі (19), *counter battery radar systems* – протибатарейні радіолокаційні системи (14), *rounds of 155 millimeter artillery* – снаряди 155-міліметрової артилерії (12), *security* – охорона (11), *military trainers* – військові інструктори (10), *vehicles* – транспортні засоби (9), *volunteer fighters* – бійці-добровольці (7), *long-range fire* – безперервний дальній вогонь (7), *mercenaries* – найманці (6), *trucks* – вантажівки (4), *officer* – офіцер (3), *Special Forces soldiers* – солдати спецназу (2), *servicemen* – військовослужбовці (1), *missile* – ракета (1), *bomber* – бомбардувальник (1);

- українські тексти: спеціальна військова операція (5), ЗСУ (101), війна (87), бій (54), ескалація (30), українські війська / сили (49), зброя (67), представник оборонного відомства (14), солдати (31), боєприпаси (77), високоточна зброя (57), ракети (67), противник (23), тактичні машини (29), ракетна система (41), добровольці (9), техніка (33), танки (28), високомобільні артилерійські ракетні системи / HIMARS (56), винищувачі (39), протибатарейні радіолокаційні системи (23), снаряди 155-міліметрової артилерії (24), охорона (8), військові інструктори (9), транспортні засоби (8), бійці-добровольці (1), безперервний дальній вогонь (11), найманці (6), вантажівки (4), офіцер (1), солдати спецназу (1), військовослужбовці (43).

Аналіз доступного нам корпусу текстів показав, як закордонні ЗМІ сприймають та бачать війну в Україні. Так, найбільш уживаними є одиниці *special military operation* – спеціальна військова операція (45), *the Armed Forces of Ukraine* – ЗСУ (43) та *war* – війна (42). Кількість уживання словосполучення *special military operation* превалює, на нашу думку, через те, що західні ЗМІ дуже обережно ставилися на початку повномасштабного російського вторгнення в Україну до позначення

воєнних подій в Україні. Найчастіше це словосполучення трапляється у текстах новинних повідомлень у лютому-березні 2022 року. Однак, вже у кінці березня – початку квітня у текстах новин все частіше з'являється іменник *war*, що свідчить про більш реальне сприйняття ситуації в Україні Великою Британією та США.

У ході дослідження з'ясовано, що в англійських новинних повідомленнях з кінця травня все частіше починають з'являтися одиниці на позначення зброї, уживання якої у ЗМІ посідає друге місце в аналізованих текстах. Уживання зазначених одиниць трапляється, наприклад, у таких контекстах:

1. «*The latest aid is the 15th package of military weapons and equipment transferred to Ukraine from Defense Department stocks since last August. In addition to the HIMARS, the U.S. will also send 1,000 rounds of 155 millimeter artillery which has an increased precision capability that also will help Ukraine hit specific targets. The package also will include three tactical vehicles, counter battery radar systems, spare parts and other equipment*» (<https://www.dailymail.com>, 08.07.2022). – Остання допомога – це 15-й пакет військової зброї та техніки, переданий Україні зі складів Міноборони з серпня минулого року. Окрім HIMARS, США також надішлють 1000 снарядів 155-міліметрової артилерії, яка має підвищену точність, що також допоможе Україні вражати конкретні цілі. У пакет також увійдуть три тактичні машини, протибатарейні радіолокаційні системи, запасні частини та інше обладнання.

2. «*Russia in recent days has launched dozens of missiles across Ukraine and pinned down Ukrainian forces with continuous long-range fire for sometimes hours at a time. Ukraine's leaders have publicly called on Western allies to quickly send more ammunition and advanced systems that will help them narrow the gap in equipment and manpower. The precision weapons can help Ukraine hit Russian weapons that are farther away and are being used to bombard Ukrainian locations*» (<https://www.dailymail.com>, 08.07.2022) – Останніми днями Росія запустила десятки ракет по Україні та стримувала українські сили безперервним дальнім вогнем, іноді протягом годин поспіль. Лідери України публічно закликали західних союзників швидко надіслати більше боєприпасів і передових систем, які допоможуть їм скоротити розрив в обладнанні та живій силі. Високоточна зброя може допомогти Україні вражати російську зброю, яка знаходиться далі і використовується для бомбардування українських об'єктів.

3. «*The U.S. will send another \$400 million in military equipment to Ukraine, including four more advanced rocket systems*» (<https://www.dailymail.com>, 08.07.2022) – США надішлють Україні ще 400 мільйонів доларів військового обладнання, включаючи чотири новітні ракетні системи.

Третє місце з-поміж аналізованої лексики займають одиниці на позначення осіб, дотичних до воєнних дій в Україні, це іменники на позначення офіційних осіб, військових, волонтерів, добровольців та закордонних тренерів, як-то у контекстах:

1. «*Some experts caution that the presence of American volunteers could lead to some kind of tragic mishap that entangles the United States in a Vietnam-style escalation. Russia says that it would treat volunteer fighters as mercenaries and that they could be executed if captured. (...) It pulled out its 150 military trainers before the war began and now relies on a few dozen commandos from other NATO countries to coordinate the flow of weapons inside Ukraine*» (<https://www.nytimes.com>, 03.07.2022). – Деякі експерти попереджають, що присутність американських добровольців може призвести до якоїсь трагічної аварії, яка втягне Сполучені Штати в ескалацію у в'єтнамському стилі. Росія заявляє, що буде розглядати бійців-добровольців як найманців і що їх можуть стратити в разі захоплення. (...) Вона вивела свої 150 військових інструкторів до початку війни і зараз покладається на кілька десятків командос з інших країн НАТО, щоб координувати потік зброї в Україну.

2. «*The defense official said that the eight High Mobility Artillery Rocket Systems, or HIMARS, that were previously sent are still being used by Ukraine forces in the fight.*» (<https://www.dailymail.com>, 08.07.2022) – Представник оборонного відомства сказав, що вісім високомобільних артилерійських ракетних систем (HIMARS), які були надіслані раніше, все ще використовуються українськими силами в боях.

Результати аналізу військової лексики, ужитої українськими ЗМІ, дещо відрізняється від одиниць, зафіксованих в англійських. Так, іменник *війна* ужито в аналізованих текстах 87 разів, на відміну від англійських текстів, де цей показник складає – 42 одиниці. Натомість словосполучення *спеціальна військова операція* є найбільш вживаною одиницею в англійських ЗМІ, у той час як в аналізованих українських текстах її вжито лише три рази в цитуваннях прямої мови російських політиків, які для позначення війни в Україні використовували на початку повномасштабного вторгнення в Україну лише це словосполучення.

Крім того, слід згадати і про емоційно забарвлену лексику, що трапляється в українських ЗМІ, звісно, ця лексика не є термінологічною, але яскраво демонструє актуалізацію загальноживаної лексики для позначення військових та воєнних феноменів.

На нашу думку, воєнні події в Україні значно розширили українську військову лексику та надали мовознавцям велику кількість матеріалу для досліджень, зокрема для вивчення емоційно забарвлених одиниць та військової субстандартної лексики. Неможна не згадати деякі з них, якими рясніють українські ЗМІ. Усім відоме слово «орки» зневажливо позначає російських загарбників. Так їх називають не лише мирні жителі, а й високопосадовці у своїх зверненнях до громадян. У літературі орками називали армію міфічних істот, які були самітниками з низьким інтелектом, не охайними та не організованими. Українські військові з 2014 року дали російським загарбникам прізвисько «орки». З 2022 року армію РФ стали називати «орками» не лише військові, а й українські політики та журналісти. У цьому контексті можна припустити, що через деякий час це слово може стати кодифікованим на позначення варварських військ. Синонімами до слова «орки» є «русня», «свинособака», «путлер» (від Гітлер), «путлерюгенд» (від гітлерюгенд), «z-окупанти». Слово «Z-трофеї» яскраво позна-

чає вкрадені російськими окупантами побутові та коштовні речі.

Трапляються й оригінальні неологізми на позначення ліквідації загарбників: «забайрактарити», «застінгерити», «заджавелініти», які позначають знищення окупантів відомими керованими ракетами, зенітно-ракетними комплексами або протитанковими ракетними комплексами [ukrinform.ua, 09.07.2022]. З-поміж інших одиниць можна назвати словосполучення «відправити на концерт Кобзона», що має аналогічне до попередніх значення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тексти сучасних англійських та українськомовних засобів масової інформації ЗМІ рясніють військовою лексикою через окреслення російсько-української війни, що є топ-темою усіх світових ЗМІ. Аналіз англійських новинних повідомлень показав, що найбільш уживаною є лексика на позначення війни, зброї та військових. Натомість україномовні новинні повідомлення містять не лише спеціальну військову лексику, а й так звану військову субстандартну лексику, що якої належать емоційно забарвлені неологізми, поява яких спричинена вкрай зневажливим ставленням українців до загарбників.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі англійської та української військової субстандартної лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Byrne, J. Technical Translation. Dordrecht: Springer. 2006. 230 p.
2. Glossary of Military Terms, Lexicon and Abbreviations. URL : <https://www.atsgroup.net/glossaries/glossary-lexicon-military.html>
3. Hodges, A. Alan Turing: The Enigma. London: Vintage, Random House, 2014. 768 p.
4. Military slang. URL : www.howlingpixel.com
5. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. Paris: Gallimard, 1990. 296 p.
6. The International Institute for Strategic Studies. *The Military Balance*. London Office, 2018. 504 p.
7. Translating military slang terms from English. *Research on Humanities and Social sciences*. 6 (24). 2016. 52-62.
8. Zupan, S., & Štefanič, M. Military jargon in the Slovenian translation of Hostile Waters. URL : <http://www.sdas.edus.si/Elope/PDF/ElopeVol11-1Zupan-Stefanic.pdf>